

การจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี
**The Learning Management based on the Four Brahmavihara
Dhammas of Phrapariyatti-dhamma Schools, General
Education Department, Ubon Ratchathani Province**

พระมหาสุวัฒน์ กิตติเมธี (คงยืน),
อุทัย วรเมธีศรีสกุล และประยูร แสงใส
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
**Phramaha Suwat kittimethi (Khongyuen),
Uthai Woramethisrisakul, and Prayoon Saengsai**
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: maha_suwat@hotmail.com

*****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพ เพื่อเปรียบเทียบ และเพื่อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรได้แก่ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานีมี จำนวน 85 รูป/คน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 70 รูป/คน ซึ่งได้จากการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie and Morgan โดยการสุ่มแบบง่าย กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ครู จำนวน 15 รูป/คน ได้โดยการสุ่ม แบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (%) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทดสอบด้วยค่าที (t-test independent) การทดสอบเอฟ (F-test) สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of variance : f- Test) และทดสอบความแตกต่างรายคู่ใช้การทดสอบโดยใช้วิธีเชฟเฟ้ (Scheff's Post hoc Comparison)

---

* วันที่รับบทความ: 15 มกราคม 2563; วันแก้ไขบทความ 17 กุมภาพันธ์ 2563; วันตอบรับบทความ: 25 กุมภาพันธ์ 2563
Received: January 15, 2020; Revised: February 17, 2020; Accepted: February 25, 2020

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้ 1) ด้านอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง 2) ด้านมูทิตา ความยินดี 3) ด้านกรุณา ความสงสาร 4) ด้านเมตตา (ความรักใคร่) ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี จำแนกตามสถานภาพ โดยภาพรวมและรายด้านมีระดับการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน จำแนกตามวุฒิการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านมีระดับการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน และจำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน และเมื่อแยกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมูทิตา(ความยินดี) มีระดับการปฏิบัติที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. แนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี ได้แนวทางและข้อเสนอแนะในแต่ละข้อดังนี้ 3.1) เมตตา ความรักใคร่ ครูมีความปรารถนาดีต่อนักเรียน โดยจัดบรรยากาศการเรียนการสอนภายในห้องเรียนให้นักเรียนและครูมีความสนิทสนมเป็นกันเอง จัดการสอนในแต่ละรายวิชาให้เป็นไปด้วยความเมตตา 3.2) ด้านกรุณา ความสงสาร ครูปรารถนาให้นักเรียนพ้นจากความไม่รู้ กล่าวคือการถ่ายทอดองค์ความรู้จากครูไปยังนักเรียน ด้วยความปรารถนาให้นักเรียนได้รับความรู้ที่ชัดเจนแท้จริง โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 3.3) ด้านมูทิตา (ความยินดี) ครูยกย่อง เชิดชูเกียรติคุณของนักเรียนที่ประสบความสำเร็จในโอกาสต่างๆ ครูส่งเสริมให้นักเรียนเข้ารับการอบรมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้พัฒนาสูงขึ้น โดยที่ครูคอยเป็นผู้ชี้แนะ คอยให้คำแนะนำอยู่ตลอดเวลา 3.4) ด้านอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความเป็นกลาง ไม่ถืออคติในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ถือความถูกต้องเป็นเกณฑ์

คำสำคัญ: การจัดการ; เรียนรู้; หลักพรหมวิหาร 4

Abstracts

The aims of this research were: to study the conditions, to compare and to propose the guidelines for learning management, according to the four Brahmavihara principles (brahmavihāra, sublime state of mind) in the Phrapariyatti-dhamma schools, general education department, Ubon Ratchathani province. This study was carried out by means of a mixed methodology research consisting of quantitative and qualitative research. The population included 85 teachers of Phrapariyatti-dhamma school, general education department, Ubon Ratchathani province; 70 of those were selected as the samples, determined by simple random sampling according to the table of Krejcie & Morgan. The target group consisted of 15 teachers selected by random sampling. The research instruments were a questionnaire and an interview form. The statistics used for data analysis were: Frequency, Percentage and Standard Deviation (SD), t-test (independent), F-test (One-way analysis of variance) and Scheffe's Post hoc Comparison.

The research results were as follows:

1) The conditions of learning management, according to the four Brahmavihara principles (brahmavihāra, sublime state of mind) in the Phrapariyatti-dhamma schools, general education department, Ubon Ratchathani province in overall were rated at a high level of practice. The studied aspects are ranked from 1) upekkhā (equanimity); 2) muditā (sympathetic joy); 3) karuṇā (compassion) and 4) mettā (loving kindness).

2) The comparative results of the learning management, according to the four Brahmavihara principles in the Phrapariyatti-dhamma schools, general education department, Ubon Ratchathani province, classified by the samples' status in overall and studied aspects showed indifference of practice. Classified by their education, in overall and each studied aspect, there was also no difference. Classified by their work experience, in overall and each studied aspect, there was no difference detected, but classified by the aspect, the difference with the statistical significance level of .05 was found in the aspect of sympathetic joy; this was consistent with the set hypothesis.

3) The guidelines for learning management according to the four Brahmavihara principles in the Phrapariyatti-dhamma schools, general education department, Ubon Ratchathani province are that: 3.1) mettā: the teachers should have desire for students by providing an atmosphere in the classroom so that students and teachers are intimate and friendly and their teaching in each subject should be with kindness; 3.2) karuṇā: the teachers desire that students be free from ignorance; that is to say, transferring knowledge from teachers to students with the desire for students to gain true knowledge without hoping for compensation; 3.3) muditā: the teacher praised the honor of students who have succeeded in various occasions; the teacher encourages the students to attend the training for learner development activities in order to increase the learning potential of the students; 3.4)

upekkhā: the teacher organizes teaching and learning activities with neutrality, not prejudice in any party but with rightfulness as a criterion.

Keywords: Management; Learning; Four Brahmavihara Dhammas

บทนำ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ - สามเณร จำเป็นจะต้องนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาบูรณาการเข้ากับการจัดการเรียนรู้แบบสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับการเรียนการสอนนั้นจึงจำเป็นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ หรือในวงการคณะสงฆ์เรียกว่าพระเดชพระคุณพระเดชนั้น หมายถึง อำนาจอันเกิดจากฐานะหน้าที่ พระคุณนั้น หมายถึง ความเมตตาอันเกิดจากหลักธรรมที่มีในภายใน และจิตใต้สำนึกที่ถูกปลูกฝังเรื่องคุณธรรม โดยการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ในปัจจุบันจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้นวัตกรรมในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งนวัตกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยเห็นว่าหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการปกครองและบริหารตนสำหรับผู้ปกครอง และพระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกว่า เป็นธรรมอันประเสริฐ เป็นธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามมีความเป็นอยู่ดูจพพรม มี 4 ประการ ทั้งจะเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้สอนปฏิบัติต่อผู้เรียนได้อย่างนุ่มนวล ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกกดดัน ก่อเงิน ทั้งผู้เรียนก็จะเปิดใจในการศึกษายิ่งขึ้น เพราะได้เห็นว่าครูผู้สอนนั้นเป็นผู้มีคุณธรรม สมควรแก่ความเป็นครูผู้จัดการเรียนการสอน และเป็นหลักธรรม 1 ใน 7 หลักของความเป็นครูที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาในชื่อว่า “ปิโย” ซึ่งแปลว่าเป็นที่รัก การที่ครูเป็นที่รักของศิษย์นี้ต้องประกอบด้วยธรรม 4 ประการ คือ การที่ครูผู้สอนมีพฤติกรรมโดยเมตตาอยากให้นักเรียนมีความสุขในการเรียน มีกรุณาอยากให้นักเรียนพ้นทุกข์เมื่อได้รับความทุกข์ร้อน มีมุทิตารู้สึกชื่นบานในเวลาที่นักเรียนได้รับความดีหรือประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีอุเบกขารู้จักวางเฉย ไม่เสียใจ ไม่ดีใจ ไม่ตัดสินใจเอนเอียง เพราะอำนาจอคติผิดๆ ถือว่าเป็นการ จัดการ เรียนรู้อย่างปราศจากอคติ พร้อมทั้งจะเป็นที่ปรึกษาและคำแนะนำแก่ศิษย์ทุกคน โดยที่ครูผู้สอนซึ่งทำหน้าที่ในฐานะผู้นำทางการศึกษาจึงควรนำแนวทางการปฏิบัติที่ตั้งอยู่ในขอบข่ายของคุณธรรม เพราะคุณธรรมเป็นเครื่องมือช่วยส่งเสริมให้เป็นที่ยอมรับนับถือแก่นักเรียน ทำให้นักเรียนมีขวัญ มีกำลังใจ และมีความรู้สึกมั่นคงในการปฏิบัติหน้าที่ความ

เป็นนักเรียน ซึ่งจะส่งผลไปสู่การปฏิบัติหน้าที่ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นครูผู้จัดการเรียนการสอนต้องใช้หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักในการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นหลักคุณธรรมของผู้ใหญ่ที่ครูผู้สอนควรยึดปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ในการเรียนการสอน และการจัดการเรียนการสอนที่ดี ส่งผลให้ประสิทธิภาพของการศึกษาของนักเรียนดียิ่งขึ้น ช่วยทำให้คุณภาพทางการศึกษาไทยได้มาตรฐานมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานีเพื่อต้องการได้ข้อมูลว่าการใช้หลักพรหมวิหาร 4 ส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในด้านใดบ้างซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการเรียนการสอนตามหลักพรหมวิหาร 4 ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี จำแนกตามสถานภาพ วุฒิ การศึกษา และประสบการณ์การทำงาน
3. เพื่อเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ รูปแบบวิจัยแบบผสมวิธี (Mix Research) ได้แก่วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative data) คือใช้แบบสอบถามครูผู้สอน และวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มี 5 โรงเรียน จำนวน 85 คน

2. กลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มี 5 โรงเรียน จำนวน 70 คน โดยการเทียบจากตารางของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) (บุญชม ศรีสะอาด, 2550 : 53)

3. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มี 5 โรงเรียน จำนวน 15 คน ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท คือแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี มีลักษณะเป็นการตรวจสอบรายการ (Check List) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) และแบบปลายเปิด (Open-Ended Questionnaire)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการติดต่อบัณฑิตศึกษา เพื่อขอหนังสืออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

2) ผู้วิจัยจะได้ติดต่อและประสานงาน ผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มประชากรเป้าหมาย ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

3) ผู้วิจัยจะได้เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มเป้าหมาย และนำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถาม แล้วนำไปวิเคราะห์หาค่าทางสถิติต่อไป

สถิติและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับสถานภาพ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ทำงาน โดยวิเคราะห์หาจำนวนค่าร้อยละ

2. วิเคราะห์หาระดับการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วน

เบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทั้งโดยรวมและรายด้านตามวิธีการของ Likert แล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์ค่าเฉลี่ย 5 ระดับและแปลผล

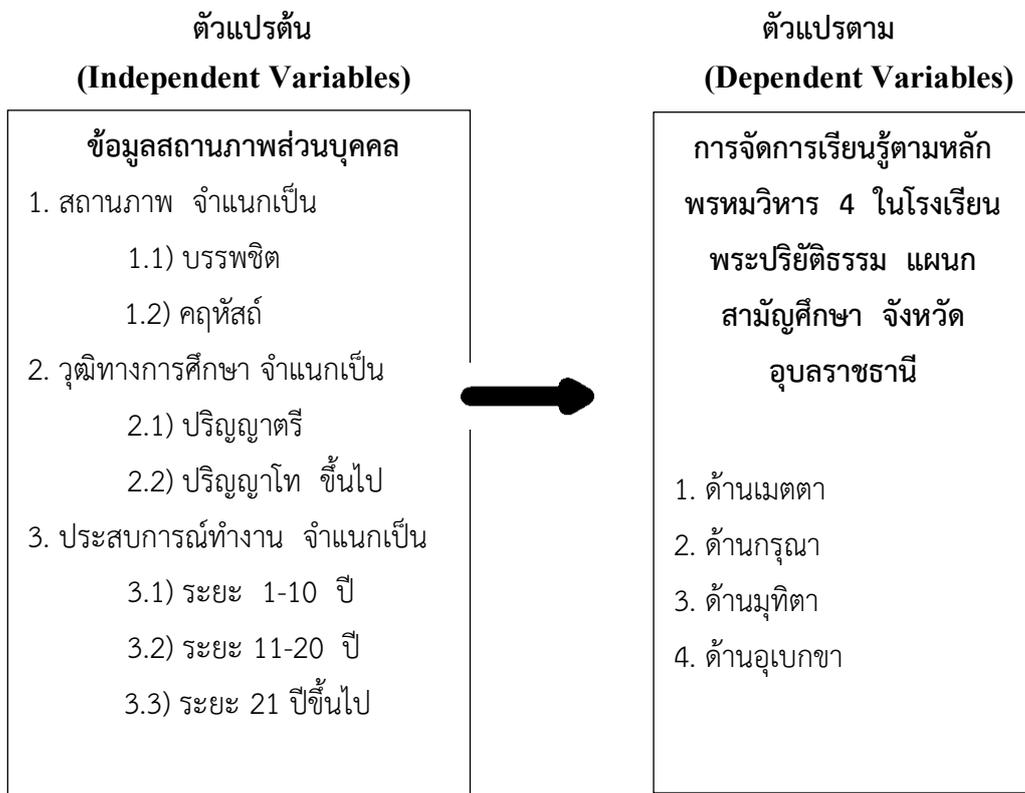
3. วิเคราะห์เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยจำแนกตามสถานภาพ วุฒิกการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน

4. วิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยวิเคราะห์จำนวนค่าความถี่และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis)

5. วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาโดยใช้วิธีเชิงพรรณนาวิธี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาสังเคราะห์ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ พรหมวิหาร 4 โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน ในโรงเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีการปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นในการนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่แตกต่างกัน ถ้าแยกเป็นรายด้านจะพบว่า หลักเมตตา ครูช่วยส่งเสริมความรู้ให้แก่นักเรียนด้วยเหมาะสม ในแต่ละรายวิชาที่สอนนั้นล้วนแต่สอดแทรกความรัก ความปรารถนาดีลงไปด้วย กล่าวคือความเมตตาในตัวเอง หลักกรุณา ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง เพื่อให้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีครูเป็นที่ปรึกษาคอยให้คำชี้แนะและวัดผลประเมินผลบนหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง หลักมุทิตา คือ ครูแสดงความชื่นชม และแสดงความยินดีเมื่อนักเรียนประสบความสำเร็จ ยกย่องตัวนักเรียนเองให้ประจักษ์แก่สาธารณชน สร้างขวัญกำลังใจให้แก่นักเรียนที่เกิดความท้อถอยในการเรียน ในการปฏิบัติหน้าที่ ด้วยหมายให้นักเรียนเกิดความฮึกเหิม มีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ และหลักอุเบกขา คือการที่ครูมีความเป็นกลางทั้งในการวางตัว และการปฏิบัติตนให้ควรแก่ความเป็นผู้สอน กล่าวโดยสังเขปได้ว่าพรหมวิหารธรรม คือ หลักธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความสุข เนื่องด้วยคุณลักษณะของผู้มีพรหมวิหารธรรมที่ถูกต้องแท้จริง คือมีเมตตาที่ประกอบด้วยอุเบกขา มีกรุณาอันประกอบด้วยอุเบกขา มีมุทิตาที่ประกอบด้วยอุเบกขา และมีอุเบกขาที่พร้อมด้วย เมตตา กรุณา และมุทิตา จรรยาบรรณวิชาชีพครูทำให้เป็นครูที่ดี เป็นที่รักใคร่ชอบและชอบพอของคนอื่น นอกจากนี้คนดีย่อมทำประโยชน์แก่ตนเอง และคนอื่น ด้วยการไม่ทำชั่วเป็นการลดภาระของสังคมที่ไม่ต้องแก้ปัญหา การทำดีจึงเป็นประโยชน์แก่สังคม และช่วยให้สังคมพัฒนาไปสู่ความเจริญ และเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ครูท่านอื่นๆ ครูจะต้องมีเมตตาคือความรักปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีกรุณาคือความสงสารคิดจะช่วยเหลือผู้อื่น พันทุกขหมายถึง พฤติกรรม หวังดีเมื่อมีผู้อื่นได้รับความลำบากทุกข์ร้อนเดือดเนื้อร้อนใจก็รู้สึกสงสาร หวังใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ มุทิตาคือความรู้สึกชื่นชมยินดี เบิกบานใจและพลอยยินดีเมื่อบุคคลอื่นประสบความสำเร็จด้วยความเต็มใจ อุเบกขา คือ การวางจิตใจให้เป็นกลางต่อเหตุการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นคุณธรรมที่ทำให้ลด ละ อคติทั้ง 4 ประการกล่าวคือ ความรัก ความชัง ความหลง และความกลัว แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรมกับการสอน พบว่า แนวทางในการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรมกับการสอนอยู่แล้ว เช่น พยายามหากิจกรรมส่งเสริมให้ครูผู้สอน เช่นให้มีการนำ

หลักเมตตา ความรัก ความปรารถนาดี หลักกรุณา คือความสงสาร ปรารถนาจะช่วยให้เขา
เสียพ้นจากความทุกข์ หรือพ้นจากปัญหาอุปสรรคนานับประการ หลักมูทิตา ความพลอยยินดี
ดีด้วยการสนับสนุนส่งเสริม ให้ความชื่นชมและการแสดงความยินดีด้วยการให้ของรางวัลใน
โอกาสที่ประพฤติดี ทำดีหรือประสบความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีการนำหลัก
อุเบกขามาใช้ในการตัดสิน ในขณะที่นักเรียนประสบปัญหาทะเลาะ หรือขัดแย้งกันไม่ว่าจะ
เกิดโดยความคิดหรือการกระทำ ก็ตัดสินด้วยความตรงไปตรงมา ยุติธรรม

ดังนั้นหลักพรหมวิหารธรรม จึงเป็นจุดไม่บรรทัดในการวางตัวของครูผู้จัดการ
เรียนการสอนให้มีความเที่ยงธรรม เที่ยงตรง เมื่อครูผู้สอนได้ประพฤติตามหลักพรหมวิหาร
ธรรมนี้แล้ว ก็จักพ้อจากข้อครหาทั้งปวงเป็นต้นว่า เป็นครูที่ขาดความเป็นธรรม ขาด
จรรยาบรรณความเป็นครู หรือเป็นครูที่ประกอบด้วยอคติธรรม อีกทั้งยังจะได้การสรรเสริญ
และจะเป็นที่รักจากหมู่คณะของครูด้วยกัน ทั้งได้จากตัวนักเรียนเองซึ่งเป็นลูกศิษย์

“การจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ
ศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี” ได้ศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูในสังกัด
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดย
ใช้หลักพรหมวิหาร 4 คือ 1) เมตตา ความรักใคร่ 2) ด้านกรุณา ความสงสาร
3) ด้านมูทิตา ความยินดี 4) ด้านอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง โดยสามารถสังเคราะห์
องค์ความรู้ได้ ดังนี้

1. เมตตา ความรักใคร่ ครูมีความปรารถนาดีต่อนักเรียนโดยจัดบรรยากาศการ
เรียนการสอนภายในห้องเรียนให้นักเรียนและครูมีความสนิทสนม เป็นกันเอง จัดการสอน
ในแต่ละรายวิชาให้เป็นไปด้วยความเมตตา

2. ด้านกรุณา ความสงสาร ครูปรารถนาให้นักเรียนพ้นจากความไม่รู้ กล่าวคือ
การถ่ายทอดองค์ความรู้จากครูไปยังนักเรียน ด้วยความปรารถนาให้นักเรียนได้รับความรู้ที่
ชัดเจนแท้จริง โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

3. ด้านมูทิตา (ความยินดี) ครูยกย่อง เชิดชูเกียรติคุณของนักเรียนที่ประสบ
ความสำเร็จในโอกาสต่างๆ ครูส่งเสริมให้นักเรียนเข้ารับการอบรมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อ
เพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้พัฒนาสูงขึ้น โดยที่ครูคอยเป็นผู้ชี้แนะ คอยให้
คำแนะนำอยู่ตลอดเวลา

4. ด้านอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความเป็นกลาง ไม่ถืออคติในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ถือความถูกต้องเป็นเกณฑ์ รวมถึงการวัดผลและประเมินผลด้วยความเที่ยงตรง ยุติธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

การจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.49$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) มีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.61$) อาจเนื่องมาจากผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่าการที่ครูจัดการเรียนการสอนโดยความเป็นกลาง กล่าวคือการมีใจเป็นกลางและการวางตัวเป็นกลาง การวางใจเป็นกลางคือ การไม่หนักในอคติทั้ง 4 คือ ความรัก ความชัง ความหลง และความกลัว เมื่อจัดการเรียนการสอนก็วัดผลและประเมินผลด้วยความเที่ยงธรรม ไม่เห็นแก่อาภิส ลาภสักการะ เมื่อทำการวัดผลนักเรียนได้คะแนนน้อยไม่เกรงกลัวต่ออำนาจความไม่เที่ยงธรรม ก็ประเมินด้วยความเป็นจริงตัดสินบนเกณฑ์การประเมินตามความเป็นจริง ส่วนการวางตัวเป็นกลาง กล่าวคือการวางตัวให้เหมาะสมแก่ความเป็นครูบาอาจารย์ คอยเป็นที่ปรึกษา ชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมให้แก่นักเรียนจนนักเรียนนำไปปฏิบัติและบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ และหากพิจารณารายด้านสามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1) ด้านเมตตา (ความรักใคร่) จากการศึกษาพบว่า ระดับปฏิบัติของครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$) ทั้งนี้เพราะพื้นฐานของครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ทั้งพระและฆราวาสต่างก็ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความซึ้งซบหลักธรรมเป็นอย่างดีจึงมีความเมตตาต่อศิษย์โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์สมนึก สมณธมโม (อุทัยแสงไพศาล) (2562 : ก) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของครูตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปทุมธานี พบว่า การพัฒนาคุณลักษณะของครู ตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปทุมธานี ด้านเมตตา ผู้บริหารควรการบริหารงานด้วยความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรี ด้านกรอุณา ผู้บริหารควรมีความกล้าตัดสินใจในการปรับปรุงการบริหารงานให้เกิด

การเปลี่ยนแปลง ด้านมูทิตา ผู้บริหารควรมีความเอาใจใส่เกี่ยวกับปัญหาและมีความกระตือรือร้นในการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกัน และด้านอุเบกขา ผู้บริหารโรงเรียนควรมีการบริหารการวางแผนด้วยความเที่ยงธรรมปราศจากอคติ ซึ่งสอดคล้องกับองค์ความรู้งานวิจัยที่ว่าคุณลักษณะของครูที่ดีตามหลักพรหมวิหาร 4 อย่างมีความสุข สอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546 : 146) ได้กล่าวถึงเมตตาในพรหมวิหาร 4 ว่า เมตตา คือ ความรัก หมายถึง รักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขผู้บริหาร ควรมีความรัก ความปรารถนาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรือ อบรมทั้งในเรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับการท างานและความประพฤติที่เหมาะสมและดีงาม รวมถึงการใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ เหมาะสม (ถูก) กับวัย งาน และความถนัดหากนำหลักพรหมวิหาร 4 ด้านเมตตา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยที่ผู้บริหารและครูผู้สอน มีการแสดงออกทางกิริยาอาการทางกายที่มีใจจดต่อต่องาน เป็นกัลยาณมิตรกับเพื่อนที่ร่วมงานและต่อตัวนักเรียน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันแล้วทำงานอย่างมีแบบแผนมีระเบียบก็จะนำไปสู่การบริหารจัดการการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

2) ด้านกรุณา (ความสงสาร) จากการศึกษาพบว่า ระดับปฏิบัติของครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้เพราะพื้นฐานของครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เพราะทั้งพระและฆราวาสต่างก็ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความซึ่มซบหลักธรรมเป็นอย่างดีจึงมีความกรุณาต่อศิษย์โดยภาพรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.43$) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์สมนึก สมณธมโม (อุทัยแสงไพศาล) (2562 : ก) ได้แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของครูตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปทุมธานีพบว่า คุณครูทุกคนในกลุ่มงานมีความแตกต่างกันบางคนมีความสุขบางคนก็มีความทุกข์ขำพเจ้าให้ความสำคัญกับทุกคนด้วยการทักทายสอบถามพูดคุยถามข่าวและให้กำลังใจบางคนที่มีปัญหาที่จะชี้ช่องทางที่จะช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์และให้ความเข้าใจผู้ร่วมงานที่มีอารมณ์แตกต่างกันบางคนก็พูดก้าวร้าวก็ยินดีให้อภัยทุกคนให้ความช่วยเหลือครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีความทุกข์จะไม่เกิดเป็นการสูญเสีย บิดามารดาหรือบุคคลในครอบครัวโดยโรงเรียนจะได้ร่วมทุกข์ร่วมไ้อาลัยและร่วมทำบุญเป็นเจ้าภาพ สวดอธิษฐานเชิญชวนให้ครูและบุคลากรที่ร่วมบริจาคทรัพย์ส่วนตัวช่วยเหลือครูหรือบุคลากรที่มีความ

ทุกซีในองค์กรของโรงเรียนหนองเสือวิทยาคมมีกิจกรรมต่างๆ มากมายเกี่ยวกับการใช้งบประมาณ ถ้าเราขาดความกรุณาต่อเพื่อนร่วมงานกิจกรรมหรือพนักงานต่างๆก็ไม่สำเร็จ ลุ่่วงไปใครรวมถึงทุนต่างๆที่มีโอกาสก็ได้ช่วยเหลือนักเรียนยากจนโดยจะเป็นเงินเพื่อเป็นทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนทำให้เขาได้มีอาหารกลางวันรับประทาน มีค่ารถกลับส่ง รับส่ง โรงเรียนอาศัยความรักความกรุณาเป็นที่ตั้งจัดให้มีกิจกรรมของหายได้คืนการทำบุญตักบาต ข้าวสารอาหารแห้งในวันพระ ให้กิจกรรมทำคาบเรียนเกี่ยวกับชมรมนั้นให้อาจารย์ปลูกฝงอย่างเรื่องความรักความเมตตาต่อสัตว์ ความเป็นครูจะมีลูกศิษย์ที่หลากหลายแล้ว แต่ ลูกศิษย์บางคนนาสงสารเป็นคนที่ยากจน พ่อแม่ไม่มี คุณครูก็เกิดความสงสารมีความรู้ระดับโลกที่ช่วยเหลือในทุนการศึกษาทำให้ลูกศิษย์ได้เรียนจนสำเร็จการศึกษา

3) ด้านมุฑิตา (ความยินดี) จากการศึกษาพบว่า ระดับปฏิบัติของครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$) ทั้งนี้เพราะพื้นฐานของครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั้งพระและฆราวาสต่างก็ได้ศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาที่มีความเข้มข้นหลักสูตรเป็นอย่างดีจึงมีจิตที่เชิดชู ยกย่องความสำเร็จของศิษย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปฐม ปญญาทีโป (เนียมศรี), (2560 : ก). ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า ด้านมุฑิตานั้น โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านครูผู้สอนให้รางวัลผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จในการเรียนอย่างเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.70 รองลงมา คือ ด้านครูผู้สอนสร้างและรักษา สัมพันธภาพอันดีงามแก่ผู้เรียนทุกคน และด้านครูผู้สอนเป็นที่ไว้วางใจของผู้เรียนทุกคน มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.60 และด้านครูผู้สอนชื่นชมผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยความจริงใจ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.20 จากการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนที่มีผลการเรียนที่ดีนั้น ครูอาจจะให้รางวัลหรือยกย่องชมเชยอยู่เสมอ มีการอบรมกิจกรรมพัฒนานักเรียนเพื่อเพิ่มศักยภาพ การเรียนรู้ของนักเรียนอยู่บ่อยๆ มีการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานให้สำเร็จลุ่่วง นักเรียนกล้าที่จะแสดงออก แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ทำให้เด็กมีเวทีแสดงออกในทางที่ถูกที่ควรนั่นเอง

4) ด้านอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง) ระดับปฏิบัติของครูผู้สอน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดยภาพรวมมีระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.61$) ทั้งนี้เพราะพื้นฐานของครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั้งพระและฆราวาสต่างก็ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความซึ้งซบหลักธรรมเป็นอย่างดีจึงสามารถใช้หลักอุเบกขากล่าวคือ ความเป็นกลางต่อศิษย์สอดคล้องกับงานวิจัยของสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปฐม ปญญาทีโป (เนียมศรี),(2560 : ก) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า ด้านอุเบกขานั้น โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.66 และเมื่อพิจารณา เป็นรายด้าน พบว่า ด้านครูผู้สอนประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างยุติธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.60 รองลงมา คือ ด้านครูผู้สอนใช้เครื่องวัดและประเมินผลที่เหมาะสมกับผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40 และด้านครูผู้สอนยึดกฎระเบียบของโรงเรียนในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.00 จากการวิจัยสรุปได้ว่า อาจจะเนื่องจากกว่า นักเรียนไม่มีความรู้พื้นฐานเรื่องของหลักพรหมวิหาร 4 เท่าที่ควร ทำให้ผลการวิจัยในข้ออุเบกขาน้อย นักเรียนอาจจะไม่คุ้นเคยกับการปล่อยให้ฝึกปฏิบัติและเรียนรู้ด้วย ตนเอง ทำให้ไม่เข้าใจด้านอุเบกขานั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนพระปริยัติธรรมกลุ่มที่ 9 หรือในเขตพื้นที่ที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน ควรนำผลการวิจัยไปกำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียน เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลยิ่งขึ้นไป

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

2.1 โรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ควรส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษา โดยเฉพาะความปรารถนาดีที่มีให้กับเพื่อร่วมงานและนักเรียนในการจัดการเรียนรู้ แสดงกิริยาออกด้วยความจริงใจ ซื่อตรง

ต่อหน้าที่ช่วยเหลือผู้ร่วมงานด้วย ความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ มีความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนร่วมงาน แสดงออกถึงความอ่อนน้อมและเป็นกัลยาณมิตรที่ดีในสถานศึกษา

2.2 โรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ควรจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนร่วมกันกับตัวผู้เรียน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน มีการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นกันเอง ครูจัดหาเอกสาร หนังสือ หรือ ตำราที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาให้แก่แก่นักเรียน เพื่อจะได้ศึกษาค้นคว้าในทางวิชาการ และครูคอยให้คำปรึกษาแก่นักเรียน

2.3 โรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ครูยกย่องนักเรียนที่มีผลการเรียนซึ่งอยู่ในระดับเกณฑ์ดี ให้เป็นตัวอย่างแก่รุ่นน้องนำไปเป็นแบบอย่างที่ดี ครูเผยแพร่ผลงานของนักเรียนที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาให้ประจักษ์แก่สาธารณชน และครูให้รางวัลแก่นักเรียนในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น มีผลการเรียนที่ดีขึ้น สามารถสอบเข้าในสถานศึกษาที่สูงขึ้นได้ เป็นต้น

2.4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ครูผู้สอนควรวางจิตใจให้เป็นกลางต่อเหตุการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ตั้งอยู่ในคุณธรรมที่ทำให้ลด ละ อคติทั้ง 4 ประการกล่าวคือ ความรัก ความชัง ความหลง และความกลัว ไม่เกรงกลัวต่ออำนาจความไม่เป็นธรรม ยึดความถูกต้องเป็นเกณฑ์ รักลูกศิษย์ประดุจหนึ่งบุตรของตนเอง ไม่ประกอบด้วยความลำเอียง วางตัวเป็นกลาง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ โดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

3.2 ควรศึกษาการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อื่นๆ เช่น หลักอิทธิบาท 4 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักพรหมวิหาร 4 เป็นต้น

3.3 ควรศึกษาผลที่เกิดจากการนำหลักพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในโรงเรียน อยู่ในสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

3.4 ควรศึกษาตัวแปรที่ส่งผลต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามหลักพรหมวิหาร 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี

เอกสารอ้างอิง

- พระสมุห์สมนึก สมณธมโม (อุทัยแสงไพศาล). (2562). *แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของครูตามหลักพรหมวิหาร 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปทุมธานี*. พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิกจำกัด.
- พระปฐม ปญญาทีโป (เนียมศรี). (2560). *การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักพรหมวิหาร 4 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว*. พุทธศาสตร์มหาบัณฑิตพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2550). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3.) กทม. : ประสานการพิมพ์.